

Sutzkevers gettokroniek

Henk Meijering

Een van de meest dierbare boeken uit mijn bezit is tegelijkertijd een van de meest on-ooglijke. Het is kort na de oorlog gedrukt op een soort krantenpapier en draagt vele lezerssporen. Het is mij dierbaar vanwege de persoon die het mij ten geschenke gaf: een oude man, wonend in een kiboets in Galilea, *native speaker* van het Jiddisj. De lotgeval- len van de gever overtreffen die van het boekje nog. In 1939 stak hij nog net op tijd de Duits-Russische demarcatielijn over, ge- lukkig de goede kant op: van west naar oost. Maar dit geluk was maar betrekkelijk: er volgden negen jaren van internering in Rus- sische straf- en werkkampen en tenslotte in een Brits interneringskamp op Cyprus. Maar toch ‘geluk’, want wat is negen jaar in het licht van de eeuwigheid waartoe de meeste van zijn joodse landgenoten ontijdig veroor- deeld werden?

Riolering

Het gaat om *Wilner getto* van Avraham Sut- zkever, een verslag, min of meer in dag- boekvorm, over het leven in het getto van Wilna. Het boek is in 1946 in Parijs ver- schenen als uitgave van het Farband foen Wilner in Frankraich. Er bestaat ook een versie uit Moskou, *Foen Wilner getto*, even- eens uit 1946. Sutzkever verbleef vanaf het begin van de bezetting tot september 1943 in het getto van Wilna, wist met anderen door de riolering te ontsnappen, sloot zich bij partizanen in Wit-Rusland aan en werd uiteindelijk naar Moskou overgebracht op aandrang van het Joodse Antifascistische Comité. Het streven van dit comité om de gruwelijke wandaden van de nazi's voor tijdgenoten en nageslacht vast te leggen pas- te geheel in de politiek van het Stalinbe- wind; het comité genoot toen nog de volle steun daarvan. In dit verband schreef Sutz- kever in de zomer van 1944 zijn verslag.

Ik aarzel enigszins over de term waarmee ik dit werk moet aanduiden: het begint min of meer als dagboek, met de beschrijving van soms zeer persoonlijke en aangrijpende belevenissen (Fred Borensztajn gaf daarvan

in het vorige nummer van *Grine Medine* een voorbeeld). Maar het is ook een kroniek waarin bepaalde facetten van het leven in het getto chronologisch en naar thema geor- dend worden beschreven. En tot slot is het ook een verhandeling over de sjoa in het al- gemeen, met beschrijvingen van de execu- ties in Ponar bijvoorbeeld, of van de ver- branding van opgegraven lijken met het doel om bij het naderen van de Russische bevrij- ders de sporen van de misdaden uit te wis- sen. Die laatste gegevens kan Sutzkever niet als ooggetuige hebben beschreven.

Het is überhaupt waarschijnlijk dat het werk zijn uiteindelijke vorm pas in Moskou heeft gevonden, met andere woorden, dat ook de persoonlijke dagboekachtige gedeel- ten eerst daar zijn opgeschreven. Uiteraard doet dit niets aan het waarheidsgehalte daar- van af, maar het verklaart wel waarom sommige dateringen niet helemaal kloppen. Sutzkever zelf schijnt achteraf niet tevreden met het werk te zijn geweest. Er is nog een Franse vertaling verschenen, maar nadien is het niet meer gedrukt. Eigenlijk is dit jam- mer, want bij alle compositorische onvol- komenheden – die een werk van deze aard natuurlijk niet aangerekend mogen worden – is het een indrukwekkend relaas ook van het artistieke en intellectuele leven in het van al- le kanten bedreigde getto. Ook dit was een vorm van verzet.

Spanning

Sutzkevers werk, geschreven in 1944, voor de druk gereed gemaakt in 1945 en gepubli- ceerd in 1946, is het eerste relaas van het le- ven in een getto dat na de oorlog is versche- nen. Nadien zijn nog vele andere geschriften uitgekomen die in de periode 1939-1944 in de getto's zijn ontstaan (wat Wilna betreft bijvoorbeeld ook Herman Kruk, *Togboech foen Wilner getto*, dat loopt tot juli 1943). Maar de auteurs daarvan hebben de sjoa niet overleefd.

Van Sutzkever kan echter gezegd worden dat hij hij ‘het kan navertellen’ (de uitdruk- king zij hier gelezen in de letterlijke beteke-

nis), en dat heeft hij gedaan. Niet alleen kan *Wilner getto* gelezen worden samen met nog in het getto zelf ontstane poëzie van hem, maar ook met latere werken zoals *Groen aquarium*. Bij nauwelijks één andere auteur is de spanning tussen de twee typen sjoaliteratuur, enerzijds literatuur tijdens de oorlog geschreven in de getto's en kampen, en anderzijds literatuur over de verschrikkingen daarvan, die na de oorlog tot stand gekomen is, zo duidelijk in één persoon aanwezig als bij Sutzkever.

Op een heel ander niveau ligt de vergelijking tussen de beide versies van Sutzkevers gettokroniek. Inhoudelijk is er weinig verschil: afgezien van een enkele verplaatsing van een hoofdstuk loopt in beide versies het verhaal gelijk op. In de Moskouse versie – die in de sovjet spelling is gesteld – lijken de tussenkopjes met iets meer overleg te zijn geplaatst, de taal is iets meer gestandaard-

diseerd, maar inhoudelijk is er nauwelijks verschil. Ik heb naar verschillen gezocht met het idee dat de Moskouse en de Parijse versie ideologisch zouden kunnen afwijken, maar dat is niet het geval. Mijn vermoeden is dat Sutzkevers manuscript bij het omzetten in de sovjet spelling ook inhoudelijk en taalkundig wat is bijgesteld, maar min of meer onveranderd in Parijs is gedrukt. Van Sutzkever mogen we immers aannemen dat hij niet in de sovjet spelling schreef. Maar dat zijn allemaal filologische kwesties. Het werk moet om zijn inhoud gelezen worden, en dat kan, want in Nederlandse openbare bibliotheken zijn in ieder geval van de Moskouse versie wel enkele exemplaren aanwezig.

